

KS. WŁODZIMIERZ BRÓŃSKI

RECEPCJA NAUCZANIA KOŚCIOŁA WSPÓŁCZESNEGO
NA TEMAT LITURGII JAKO ŹRÓDŁA HOMILII
W PRZEPOWIADANIU NIEDZIELNYM DLA DOROSŁYCH
„BIBLIOTEKI KAZNODZIEJSKIEJ”
I „WSPÓŁCZESNEJ AMBONY”

Przepowiadanie słowa Bożego jest kontynuacją zbawczego dzieła i posłannictwa Jezusa Chrystusa. W świetle instrukcji *Inter oecumenici* (IOe) szczególną formą przepowiadania jest homilia, przez którą rozumie się „wyjaśnienie albo jakiegoś aspektu czytań Pisma św., ewentualnie innego tekstu z części stałych lub własnych Mszy św. z dnia, uwzględniając czy to czczoną tajemnicę, czy szczególne potrzeby słuchaczy” (IOe 54).

Przedmiot niniejszego opracowania stanowi recepcja nauczania Kościoła współczesnego na temat liturgii jako źródła homilii niedzielnych dla dorosłych opublikowanych w „Bibliotece Kaznodziejskiej” (BK) i „Współczesnej Ambonie” (WA)¹ Materiałem źródłowym są tutaj dokumenty Kościoła powszechnego i Kościoła katolickiego w Polsce, mocno osadzone w nauczaniu Kościoła powszechnego, oraz teksty homilii niedzielnych dla dorosłych drukowane od 1972 r. w „Bibliotece Kaznodziejskiej” oraz „Współczesnej Ambonie”²

Ks. dr WŁODZIMIERZ BRÓŃSKI – adiunkt Katedry Homiletyki Instytutu Pastoralnego KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: valter2@poczta.onet.pl.

¹ Wyrażenie „nauczanie Kościoła współczesnego o homilii” obejmuje treści dokumentów ostatniego Soboru oraz uszczegółowienie soborowych wskazań na ten temat w dokumentach posoborowych.

² Metoda doboru materiału źródłowego została szczegółowo przedstawiona w artykule: W B r o Ń s k i. *Recepcja nauczania Kościoła współczesnego na temat Pisma św. jako źródła homilii w przepowiadaniu niedzielnych dla dorosłych „Biblioteki Kaznodziejskiej i Współczesnej Ambony”* RTK 47:2000 z. 6 s. 59-74.

Na ile nauczanie Kościoła współczesnego na temat liturgii jako źródła homilii jest realizowane w przepowiadaniu niedzielnym dla dorosłych „Biblioteki Kaznodziejskiej” i „Współczesnej Ambony”? Postawiony problem będziemy rozwiązywać przedstawiając najpierw wskazania Kościoła na interesujący nas temat oraz kwestię ich praktycznej realizacji w 405 homiliach dla dorosłych „Biblioteki Kaznodziejskiej” i 219 homiliach „Współczesnej Ambony”. Następnie na podstawie przeprowadzonej analizy materiałów źródłowych dokonana zostanie ocena recepcji nauczania Kościoła współczesnego o liturgii jako źródle homilii oraz zostaną sformułowane postulaty homiletyczne.

I. NAUCZANIE KOŚCIOŁA WSPÓŁCZESNEGO NA TEMAT LITURGII JAKO ŹRÓDŁA HOMILII

Homilia następuje po czytaniu słowa Bożego, podczas czynności liturgicznych³. Dlatego kaznodzieja przygotowujący homilię musi wziąć pod uwagę to, że jest ona częścią liturgii (KL 52). Wiele dokumentów Kościoła współczesnego wyraźnie ukazuje liturgię jako źródło homilii⁴. Zaznaczyć przy tym trzeba, że termin „liturgia” oznacza całość czynności kultycznych Kościoła, przede wszystkim zaś Mszę świętą, zgodnie z pierwotnym znaczeniem łacińskiego słowa *liturgica* w tradycji chrześcijańskiej⁵.

Dokumenty Kościoła widzą homilię jako wykład tajemnic wiary i zasad życia chrześcijańskiego, dokonany na podstawie tekstów świętych i związany z rokiem liturgicznym⁶. Sformułowanie to wskazuje na związek homilii z obchodzonymi w liturgii misteriami, ponieważ – jak stwierdza Konstytucja o świętej liturgii – „z biegiem roku liturgicznego Kościół odsłania całe misterium Chrystusa, poczynając od Wcielenia i Narodzenia aż do Wniebowstąpienia, Zesłania Ducha Świętego oraz oczekiwania przyjścia Pańskiego” (KL 102). Rok liturgiczny jest „misterium Chrystusa rozwinię-

³ Instrukcja *Ecclesiae imago* (22 II 1973) nr 59 (dalej: EI).

⁴ Między innymi: KL 35, 52; IOe 54; WOMR 41; EI 59; CaT 46; *Wprowadzenie teologiczno-pastoralne do Lekcjonarza mszalnego* nr 24.

⁵ Zob. B. N a d o l s k i. *Liturgika*. T. 1. Poznań: Pallottinum 1989 s. 9-10.

⁶ *Directorium Catecheticum Generale* (11 IV 1971). Watykan 1971 nr 115.

tym z biegiem czasu” Wyróżnia się w nim cykl tajemnic Chrystusa oraz cykl zwany Misterium Chrystusa w Świętych⁷

Homilia, wykładając pewien aspekt czytań Pisma świętego albo wyjaśniając inny tekst zaczerpnięty z części stałych czy też własnych Mszy świętej z dnia, powinna uwzględniać obchodzone misterium⁸ Dzięki niej jest wyjaśniane słowo Boże głoszone na zgromadzeniu liturgicznym⁹ Natomiast prawdy chrześcijańskie, które się w niej przedstawia, zaczerpnięte są z liturgii dnia, chyba że co innego zalecają racje duszpasterskie (EI 59). Jako forma przepowiadania, homilia winna zatem czerpać swoją treść „przede wszystkim ze źródeł Pisma świętego i liturgii” (KL 35).

Na liturgię jako źródło homilii wskazują także dokumenty Kościoła w Polsce. Ponieważ homilia jest przepowiadaniem liturgicznym i wychodzi z Pisma świętego odczytanego w kontekście liturgicznym oraz wprowadza w tajemnicę eucharystyczną, w przygotowaniu jej trzeba wykorzystać teksty liturgiczne¹⁰ Nauczając w niej prawd wiary i moralności w rytmie roku liturgicznego¹¹, należy uwzględnić także: celebrowane misterium, kontekst sprawowanego misterium¹², okres liturgiczny, przypadające wspomnienia Świętych oraz rzeczywiste warunki życia i potrzeby słuchacza¹³

Dokumenty Kościoła współczesnego w Polsce wskazują, że liturgia jest, obok Pisma świętego, istotnym źródłem nie tylko dla homilii, lecz także dla wszelkich form przepowiadania słowa Bożego. Ranga liturgii jako źródła przepowiadania wynika z faktu, że zawiera ona bogatą treść dla pouczenia

---

⁷ Zob. B. N a d o l s k i. *Liturgika*. T 2. Poznań: Pallottinum 1991 s. 18-176; J. J a n i c k i. *Rok liturgiczny*. W: *Słownik teologiczny*. Red. A. Zuberbier. T. 2. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1989 s. 209-212.

⁸ IOe 54; WOMR 41.

⁹ *Okólnik skierowany do Przewodniczących Konferencji Biskupów na temat Modlitw Eucharystycznych* (27 IV 1973) nr 15.

¹⁰ *Trzeci Synod Archidiecezji Warszawskiej 1974*. WAW 65:1975 nr 1-3 s. 72; *Statuty Archidiecezjalnego Synodu Poznańskiego 1968*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1972 s. 104.

¹¹ *Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej. Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim 1972-1975*. Katowice-Rzym 1976 s. 22 (dalej: SdKat).

¹² „Kontekst liturgiczny”, który jest tworzony przez celebrowane misterium i sytuację egzystencjalną słuchaczy. Celebrowane misterium stanowią obrzęd sakramentalny oraz obchód tajemnicy Chrystusa w roku liturgicznym. Dla głosiciela homilii kontekstem liturgicznym w praktyce jest tekst święty i sytuacja egzystencjalna człowieka.

¹³ SdKat s. 21; *II Synod Diecezji Lubelskiej 1977-1985*. Lublin: Lubelskie Wydawnictwo Diecezjalne 1988 s. 18; *II Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*. Włocławek: Wydawnictwo Diecezjalne 1994 s. 9 (dalej: DSdW).

wiernych¹⁴ Mowa Boga do człowieka dokonuje się przede wszystkim w liturgii (KL 35)¹⁵

Sobór Watykański II stwierdza, że liturgia sprawowana w Kościele jest kontynuacją kapłańskiej misji Chrystusa. W niej przez znaki widzialne wyraża się i urzeczywistnia uświęcenie człowieka (KL 7). Ona jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i źródłem, z którego wypływa jego moc (KL 10).

Chociaż zrealizowane przez Chrystusa misterium zbawienia ludzi jest wydarzeniem jednorazowym, to jednak z woli samego Boga jest ono kontynuowane we wspólnocie ludu Bożego poprzez głoszenie słowa Bożego i sprawowanie sakramentów świętych¹⁶ Chrystus nadal wykonuje swoje wieczne kapłaństwo w liturgii Kościoła i jest w różnoraki sposób w niej obecny¹⁷ Chrystus jest cały obecny w liturgii. Obecna jest Jego osoba i Jego dzieło zbawcze¹⁸ Jako arcykapłan uświęca człowieka i jednoczy go w Kościele. Człowiek zaś odpowiada na działanie Boga aktami kultu i całym życiem. Liturgia jest więc działaniem Chrystusa i Kościoła, ale pod osłoną znaków. Rzeczywistość nadprzyrodzona nie jest nam dostępna bez pośrednictwa znaków. Znaki liturgiczne, wskazując na jakąś rzeczywistość nadprzyrodzoną, mają bardzo bogaty zakres znaczeniowy i spełniają różne funkcje¹⁹

Znakiem jest zgromadzenie liturgiczne, celebrans, ołtarz, ambona, chleb i wino, krzyż ołtarzowy, naczynia święte, szaty liturgiczne, płonące świece, kadzidło, gesty i postawy liturgiczne. Wymownym znakiem jest rok liturgiczny wraz ze swymi okresami, uroczystościami i wspomnieniami. Znakami są wszystkie sakramenty i sakramentalia²⁰ Znakiem jest także każda osoba uczestnicząca w liturgii oraz gesty i postawy liturgiczne²¹ Ponieważ orędzie zbawcze zawarte w Biblii dokonuje się „przez czyny i słowa wewnętrznie ze sobą powiązane, tak że czyny dokonane przez Boga w historii

¹⁴ Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991. Wrocław 1991 nr 8 (mps).

¹⁵ DSdW s. 8.

¹⁶ N a d o l s k i. *Liturgika* t. 1 s. 13.

¹⁷ T e n ż e. „Ja jestem z wami” – *Uwielbiony Chrystus w Najświętszym Sakramencie*. RBL 39:1986 s. 298-305; t e n ż e. *Liturgika* t. 1 s. 15-17

¹⁸ T e n ż e. *Liturgika* t. 1. s. 16-17.

¹⁹ Najczęściej podkreśla się cztery funkcje znaku: przypominającą, urzeczywistniającą, eschatyczną i zobowiązującą. Zob. W G ł o w a. *Znaki i symbole w liturgii*. Przemysł: Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej 1995 s. 90-92; N a d o l s k i. *Liturgika* t. 1 s. 21-22.

²⁰ G ł o w a. *Znaki i symbole w liturgii* s. 89.

²¹ Tamże s. 129.

zbawienia ilustrują i umacniają naukę oraz sprawy wyrażone przy pomocy słów; słowa zaś obwieszczają czyny i odsłaniają tajemnicę w nich zawartą” (KO 2), dlatego istnieje potrzeba odwoływania się w przepowiadaniu homilijnym do znaków liturgicznych, które wyrażają treści religijne w sposób symboliczny²²

Przepowiadanie słowa Bożego w czasie sprawowania liturgii jest liturgią²³ Homilia treścią swoją wiąże się z liturgią bieżącego dnia²⁴ Będąc wyjaśnieniem tekstu biblijno-liturgicznego, korzysta także z tworzywa, jakim są czynności liturgiczne oraz sformułowania pochodzące z *Ordo Missae* czy też z rytuału. Bogatym źródłem treści dla homilii jest Eucharystia, tak przez czytania biblijne, jak i dzięki temu, że jej punktem wyjścia mogą być części stałe lub własne Mszy świętej z dnia. Dlatego istnieje potrzeba wykorzystywania i objaśniania w niedzielnych homiliach osób, słów, wezwań, śpiewów, gestów, postaw modlitewnych, znaków, symboli, rytów i rzeczy²⁵

Przygotowując homilię trzeba czerpać z liturgii, uwzględniając jej szczególny charakter i przebieg (CaT 46). Realizując to żądanie Kościoła, program kaznodziejski²⁶ na rok 1972/73 przypominał następujące założenie: „każda homilia głoszona w Eucharystii jest jej częścią integralną” Dlatego zarys programu całorocznego powstaje z poszczególnych dni liturgicznych. Pomyślany w ten sposób program pragnie w miarę możliwości ująć wszystko, co najważniejsze dla wiary i życia chrześcijańskiego. Dokonuje tego zgodnie z rytmem życia Kościoła, z przebiegiem i porami roku liturgicznego²⁷

Ta soborowa zasada, wskazująca na homilię jako część liturgii, wpływa na kształt i założenia poszczególnych programów kaznodziejskich. W ich świetle podstawowym źródłem homilii jest Pismo święte, szczególnie zaś czytania biblijne przeznaczone na poszczególne niedziele i święta. Cykl

J. Ś n i e g o c k i. *Soborowe inspiracje w postudze słowa*. MPP 68:1983 nr 5 s. 192.

²³ S. C z e r w i k. *Słowo Boże w liturgii*. CT 37:1967 fasc. 4 s. 73.

²⁴ Zob. W. Ś w i e r z a w s k i. *Mysterium Christi. Chrystus obecny w liturgii i życie chrześcijańskie*. Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1975 s. 233; t e n ż e. *Homilia liturgiczna*. RBL 16:1963 nr 4 s. 205-206.

²⁵ Zob. J. Ś n i e g o c k i. *Homilia w liturgii małżeństwa*. AK 68:1976 z. 2 s. 292-296; J. T w a r d y. *Homilie niedzielne dla dorosłych*. WA 17:1989 nr 3 s. 116.

²⁶ Pisząc o programach kaznodziejskich zastosowano następujące skróty: PK – Program kaznodziejski; WDPH – Wprowadzenie do programu homiletycznego; WDPK – Wprowadzenie do programu kaznodziejskiego.

²⁷ L. K u c. WDPK 1972/73. BK 89:1972 z. 5 s. 258-259.

programowy odpowiada trzyletniemu układowi lekcjonarza niedzielnego i świątecznego. Tematyka planowana jest więc liturgicznie²⁸ Według tychże programów ważnym źródłem homilii są sprawowane misteria oraz okresy roku liturgicznego²⁹ Proponowane w nich tematy są tylko kluczem do odczytywania w misterium liturgicznym historii zbawienia³⁰ Przedstawiane są one na tyle, na ile pozwala na to spełniające się misterium liturgiczne. Homilia bowiem wyklada prawdy wiary i zasady chrześcijańskiego życia w ścisłej łączności z liturgią³¹ Dlatego homilię można wygłosić na temat określonego tekstu biblijnego lub zestawu tekstów związanych z celebracją liturgiczną, a nie na dowolny temat, oderwany od liturgii słowa Bożego³²

II. LITURGIA JAKO ŹRÓDŁO HOMILII OPUBLIKOWANYCH W „BIBLIOTECE KAZNODZIEJSKIEJ” I „WSPÓŁCZESNEJ AMBONIE”

Liturgiczny charakter homilii jest ściśle związany z misterium Eucharystii. Homilia bowiem już ze swej natury jest eucharystyczna, gdyż prowadzi do Eucharystii i z niej czerpie swą treść najpierw poprzez czytania biblijne, a następnie dzięki temu, iż jej punktem wyjścia mogą być także teksty zaczerpnięte z części stałych lub własnych Mszy świętej z dnia³³ Znaczy to, że źródłem homilii mogą być poszczególne elementy liturgicznej celebracji Eucharystii, a więc obrzędy wstępne, liturgia słowa Bożego i eucharystyczna oraz obrzędy zakończenia. W jakim stopniu są one źródłem treści dla homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” i „Współczesnej Ambony” Zagadnienie to obrazuje Tab. 1.

²⁸ W W o j d e c k i. WDPK 1980/81. BK 105:1980 z. 5 s. 257

²⁹ M. B r z o z o w s k i. PK 1987/88. BK 119:1987 z. 4 s. 197

³⁰ K u c. WDPK 1972/73 s. 259; W B a s i s t a. WDPK 1974/75. BK 93:1974 z. 5 s. 257

³¹ WDPH 1976/77. BK 97:1976 z. 5 s. 261; M. B r z o z o w s k i. WDPK 1983/84. BK 111:1983 z. 5 s. 259.

³² K u c. WDPK 1972/73 s. 260; WDPH 1978/79. BK 101:1978 z. 4 s. 177; WDPH 1975/76. BK 95: 1975 z. 5 s. 258; Z. A d a m e k. WDPH 1995/96. BK 135:1995 z. 5-6 s. 272.

³³ IOc 54; WOMR 41.

Tab. 1. Celebracja eucharystyczna jako źródło homilii zamieszczonych w „Bibliotece Kaznodziejskiej” i we „Współczesnej Ambonie”³⁴

Celebracja eucharystyczna jako źródło homilii	Homilie opublikowane w „Bibliotece Kaznodziejskiej”		Homilie opublikowane we „Współczesnej Ambonie”	
	L.	%	L.	%
Celebracja eucharystyczna – ogólnie	51	12,6	61	27,8
Obrzędy wstępne	11	2,7	14	6,4
Liturgia słowa	8	2,0	5	2,3
Liturgia eucharystyczna	70	17,3	54	24,6
Obrzędy zakończenia	6	1,5	4	1,8

Procenty nie sumują się do 100 ze względu na to, że w wielu homiliach występuje po kilka elementów z obrzędów Mszy świętej. Procent obliczono jednak w stosunku do ogólnej liczby homilii z danego czasopisma stanowiących materiał źródłowy niniejszego artykułu.

Dokumenty soborowe domagają się, aby kaznodzieja głoszący homilię uwzględniał jej kontekst liturgiczny, który jest tworzony m.in. przez celebrowane misterium. Przeprowadzona analiza materiału źródłowego wykazała, że w 132 homiliach „Biblioteki Kaznodziejskiej” (32,6%)³⁵ oraz w 52 homiliach „Współczesnej Ambony” (23,7%)³⁶ brak zupełnie tworzywa, jakim jest liturgia. Równocześnie należy zauważyć, iż w obu czasopismach,

³⁴ Nowy Mszał, promulgowany w 1970 r. (drugie typiczne wydanie ze zmianami w 1975 r.), przynosi nowy *Ordo Missae*, według którego przedstawiono strukturę Mszy świętej. W rubryce „Liturgia słowa” zwrócono uwagę tylko na aklamacje, wyznanie wiary i modlitwę powszechną.

³⁵ K. T a b a c k i. *Zachowywać przykazania Boże*. BK 94:1975 z. 5 s. 272-275; S. G r z y b e k. *Milenijny akt oddania w niewolę Maryi*. BK 99:1977 z. 6 s. 244-246; R. B a r t n i c k i. *Królestwu Jego nie będzie końca*. BK 109:1982 z. 4 s. 222-225; S. I ł c z y k. *Tajemnica pokoju*. BK 112:1984 z. 6 s. 335-337

³⁶ S. G r z y b e k. *Nie przeceniaj siebie*. WA 14:1986 nr 3 s. 66-68; R. R u m i a n e k. *Bóg udzielił im swego Ducha*. WA 19:1991 nr 3 s. 94-96; T. L e w a n d o w s k i. *Piotr – Skąta*. WA 21:1993 nr 3 s. 36-38; T. R u s i e c k i. *Powracaj, odrzucony*. WA 23:1995 nr 2 s. 87-91.

zwłaszcza zaś we „Współczesnej Ambonie” znajdują się homilie, dla których źródłem treści jest przede wszystkim liturgia³⁷

Wyniki analizy przedstawione w Tab. 1 wskazują, że w 12,6% homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” ich autorzy wyłącznie w sposób ogólny, zazwyczaj pod koniec tychże tekstów, nawiązują do sprawowanej Mszy świętej. Jednym z wielu przykładów może być tutaj homilia, której autor dopiero w ostatnim jej zdaniu stwierdza: „Ilekoć uczestniczymy w Eucharystii – tylekoć jesteśmy wezwani do Chrystusa cierpiącego w ludziach”³⁸ Inny zaś kaznodzieja pisze: „O tę łaskę wiary dla ponad 3 miliardów ludzi, którzy nie posiadają dostatecznej znajomości Boga, módlmy się dzisiaj, podczas tej Mszy św. i módlmy się jutro; módlmy się przez całe życie”³⁹ Podobnie postępuje autor homilii zatytułowanej *Nie będziesz cudzołożył*. Pisze on: „Taka wiara przychodzi jako dar Boga poprzez modlitwę. Prośmy o nią z ufnością uczestnicząc w dzisiejszej Eucharystii, wpatrzeni w postać kobiety kananejskiej”⁴⁰

Do celebracji eucharystycznej nawiązuje tylko w sposób ogólny 27,8% analizowanych homilii ze „Współczesnej Ambony” Świadczą o tym m.in. następujące zdania zaczerpnięte z niektórych homilii tejże grupy: „Eucharystia, w której bierzemy udział, jest spotkaniem z Chrystusem...”⁴¹; „Dziękujemy i my często Bogu za dar chrztu św. Uczyńmy to dziś w czasie tej Eucharystii, gdzie zgromadzeni jesteśmy w imię Trójcy Świętej”⁴²;

³⁷ Przykładem takich homilii we „Współczesnej Ambonie” są: T. G a c i a. *Kiedy Bóg mówi, nie gardź Jego Słowem*. WA 15:1987 nr 1 s. 47-50; S. C z e r w i k. *Błogosławieństwo i rozstanie wiernych*. WA 15:1987 nr 2 s. 112-116; t e n ż e. *Msza święta – ofiarą Chrystusa i Kościoła*. WA 15:1987 nr 2 s. 49-52. W „Bibliotece Kaznodziejskiej”: J. K r ę t o s z. *Eucharystia – źródłem jedności i odrodzenia*. BK 119:1987 z. 2-3 s. 92-94; J. W n ę k. *I Komunia święta*. BK 130:1993 z. 3-4 s. 169-170; J. K r ę t o s z. *Sakrament małżeństwa*. BK 132:1994 z. 1-2 s. 9-10.

³⁸ M. B r z o z o w s k i. *Człowiek cierpi... i woła drugiego człowieka*. BK 120:1988 z. 1 s. 2.

³⁹ W. Z a p ł a t a. *Misje*. BK 113:1984 z. 2-3 s. 101.

⁴⁰ J. K u c h a r s k i. *Nie będziesz cudzołożył*. BK 137:1996 z. 1-2 s. 17. Tak samo postępują: I. C h o d ź k o. *Umiłowanie Ojca całym sercem*. BK 91:1973 z. 2-3 s. 82; Cz. B a n a c h. *Dobra materialne łaską*. BK 93:1974 z. 1 s. 34; A. S k o w r o n e k. *Wypocznijcie nieco*. BK 114:1985 z. 6 s. 330 i inni.

⁴¹ J. J a n i c k i. *Wiara naszą próbą*. WA 14:1986 nr 4 s. 5.

⁴² T. M a r c z e w s k i. *Chrzest św. – początkiem nowego życia*. WA 18:1990 nr 1 s. 17.

„Prośmy Chrystusa obecnego w Eucharystii, aby dał nam odwagę wyjścia do potrzebujących”⁴³

W homiliach nie wolno się jednak ciągle zatrzymywać tylko na ogólnym nawiązywaniu do Eucharystii. Ważne jest także to, aby wykorzystywać poszczególne elementy celebracji eucharystycznej. Tab. 1 wskazuje na to, że czynią tak autorzy niektórych przeanalizowanych homilii. Przykładowo: elementy obrzędów wstępnych Mszy świętej, tj. znak krzyża, pozdrowienie zgromadzonego ludu, akt pokuty oraz hymn *Chwała na wysokości Bogu*, stały się tworzywem dla 11 homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” M. Piątkowski, mówiąc o tym, iż często wzywamy Ducha Świętego, zwraca uwagę na fakt, że robimy to na początku Mszy świętej czyniąc znak krzyża⁴⁴ Po znaku krzyża kapłan pozdrawia wiernych. Formuły tego pozdrowienia: „Pan z wami”⁴⁵, „Miłość Boga Ojca, łaska Pana naszego Jezusa Chrystusa i dar jedności w Duchu Świętym niech będą z wami wszystkimi”⁴⁶ oraz „Łaska i pokój od Boga, naszego Ojca, i od Pana Jezusa Chrystusa niech będą z wami”⁴⁷ stały się tworzywem dla czterech innych homilii. Również czterech kaznodziejów korzysta z pierwszej formy aktu pokuty: „Spowiadam się Bogu wszechmogącemu...” Przytaczając te słowa uświadamiają swoim słuchaczom, że rozpoczynamy Mszę świętą od tych słów, ponieważ czujemy się grzesznikami⁴⁸ Tylko M. Fąka, mówiąc o wyjątkowym charakterze świąt Bożego Narodzenia, korzysta ze słów hymnu *Chwała na wysokości Bogu*. Pisze on: „Dzisiaj śpiewamy «Chwała Bogu na wysokościach», a w ciągu roku nie dbamy jakoś o tę chwałę. Dzisiaj śpiewamy, że «pokój ludziom dobrej woli», a w ciągu roku trudno niekiedy tej dobrej woli u nas

⁴³ M. R u s i e c k i. *Kto miłuje bliźniego, wypełnił prawo*. WA 24:1996 nr 3 s. 67
Zob. W ł y d k a. *Matka mojego Pana przychodzi do mnie*. WA 13:1985 nr 4 s. 85-86;
M. R u s i e c k i. *O inny wymiar życia*. WA 20:1992 nr 3 s. 92; T L e w a n d o w s k i. *Miłość łamiąca bariery*. WA 22:1994 nr 1 s. 39; T. G a c i a. *U początku i kresu drogi*. WA 20:1992 nr 2 s. 71.

⁴⁴ M. P i ą t k o w s k i. *Papieskie bierzmowanie: Weźmijcie Ducha Świętego*” BK 104:1980 z. 5 s. 300.

⁴⁵ J. S m a n d z i c h. *Pan z wami*. BK 113:1984 z. 5 s. 279.

⁴⁶ H. H o l u b a r s. *Bóg jest Miłością*. BK 90:1973 z. 3-4 s. 150; L. W a r z y b o k. *Miłość w Kościele*. BK 100:1978 z. 1 s. 19.

⁴⁷ H. H o l u b a r s. *Chrystus przebacza*. BK 92:1974 z. 2 s. 99.

⁴⁸ J. S k l o r z. *Chcę spełniać wolę Ojca*. BK 95:1975 z. 2-3 s. 67; J. G r z e s i c a. *Spowiedź pojednaniem z bliźnimi*. BK 100:1978 z. 6 s. 255; T D u s z a. *Odchodzący człowiek i czekający Bóg*. BK 116:1986 z. 2 s. 65.

się doszukać”⁴⁹ Należy jednak pamiętać, że Mszę rozpoczyna procesja, w czasie której śpiewa się pieśń na wejście. Śpiew na wejście obejmuje antyfonę oraz psalm zaczerpnięty z Graduału Rzymskiego lub zwykłego. Można też śpiewać pieśń zatwierdzoną przez Konferencję Episkopatu. Powinna być ona jednak dostosowana do charakteru dnia czy też okresu liturgicznego⁵⁰ Żaden z autorów przeanalizowanych homilii nie nawiązuje do tych elementów obrzędów wstępnych⁵¹ Brak też w homiliach tworzywa, jakim jest pozdrowienie ołtarza oraz kolekta.

Równocześnie zwrócono uwagę na to, że nie wszystkie elementy obrzędów wstępnych Mszy świętej stały się źródłem treści dla homilii „Współczesnej Ambony” W jednej z homilii, autorstwa S. Czerwika, zauważono słowa antyfony na wejście z Uroczystości Trójcy Przenajświętszej⁵² Poza tym S. Simon nawiązuje do znaku krzyża czynionego podczas Mszy świętej⁵³, a dwóch kaznodziejów do słów pozdrowienia – J. Kudasiewicz, mówiąc o Bogu w Trójcy Jedynym, stwierdza: „W Jego imię kapłan pozdrowia wiernych na początku Mszy św.”⁵⁴, natomiast J. Janicki cytuje formułę „Pan z wami”⁵⁵ Akt pokuty stał się źródłem treści dla czterech homilii. T. Gacia omawia jego formę i strukturę⁵⁶, pozostali kaznodzieje koncentrują się na słowach *Confiteor*⁵⁷ „Chwała na wysokości Bogu” to pierwsze słowa starożytnego hymnu kościelnego; nawiązują do nich cztery homilie⁵⁸ Obrzędy wstępne znajdują zaś swoje uwieńczenie w modlitwie zwanej kolektą⁵⁹ Do kolekty z II niedzieli Adwentu sięga

⁴⁹ M. F a k a. *Pan jest blisko!* BK 107:1981 z. 5 s. 287

⁵⁰ B. N a d o l s k i. *Liturgika*. T 4. Poznań: Pallottinum 1992 s. 116.

⁵¹ Pieśni kościelne są cytowane w wielu homiliach. Z tekstów tychże homilii nie wynika jednak, by były one śpiewane na wejście.

⁵² C z e r w i k. *Błogostawieństwo* s. 112.

⁵³ H. S i m o n. *Duch i dobro*. WA 24:1996 nr 1 s. 20.

⁵⁴ J. K u d a s i e w i c z. *Chwała Ojcu i Synowi, i Duchowi Świętemu*. WA 14:1986 nr 2 s. 71.

⁵⁵ J a n i c k i. *Wiara* s. 4.

⁵⁶ T. G a c i a. *Uznajmy przed Bogiem i braćmi nasze grzechy*. WA 15:1987 nr 1 s. 23.

⁵⁷ J. K u d a s i e w i c z. *Grzech istnieje*. WA 17:1989 nr 2 s. 86; A. E c k m a n n. *W trosce o człowieka*. WA 19:1991 nr 3 s. 17; H. S i m o n. *Nasz Zbawiciel. Jezus Chrystus*. WA 24:1996 nr 3 s. 35.

⁵⁸ S. C z e r w i k. *Z modlitwą i śpiewem na uczcie Baranka*. WA 15:1987 nr 2 s. 91; J. T w a r d y. *Znaki chwały Bożej*. WA 17:1989 nr 1 s. 37; J. K u d a s i e w i c z. *Bóg jest dobry*. WA 18:1990 nr 3 s. 89.

⁵⁹ N a d o l s k i. *Liturgika* t. 4 s. 128.

M. Czajkowski⁶⁰, a S. Czerwik cytuje słowa kolekty z IV niedzieli Adwentu⁶¹

Jednym z elementów Liturgii słowa (poza czytaniem i psalmem responsoryjnym), do którego odwołują się najczęściej autorzy homilii zamieszczonych w „Bibliotece Kaznodziejskiej”, jest wyznanie wiary. Opierając się na nim głoszą oni przede wszystkim prawdy wiary⁶². Natomiast modlitwa powszechna stała się źródłem treści tylko dla homilii W. Oszajcy i M. Piątkowskiego⁶³. Kaznodzieje w ogóle nie korzystają natomiast z akłamacji związanych z tą częścią celebracji eucharystycznej. Inaczej postępuje T. Gacia. W homilii zamieszczonej we „Współczesnej Ambonie”, omawiając strukturę Liturgii słowa, zwraca uwagę na poszczególne akłamacje oraz na znak krzyża, jaki czynią uczestnicy zgromadzenia liturgicznego na czole, ustach i piersiach w związku z proklamacją Ewangelii i na homilię⁶⁴. Akłamację „Chwała Tobie, Chryste” cytuje także J. Twardy⁶⁵, a J. Kudasiewicz stwierdza: „W liturgii słowa rozbrzmiewa głos Ojca: «Oto słowo Boże»”⁶⁶. Odpowiedzią na to słowo jest *Credo*, na którego podstawie J. Szlaga głosi prawdę o powtórny przyjsciu Chrystusa⁶⁷. Żaden z kaznodziejów nie nawiązuje tutaj do modlitwy powszechnej.

Kolejną częścią Mszy świętej jest Liturgia eucharystyczna, która obejmuje: Przygotowanie darów, Modlitwę eucharystyczną oraz Komunię świętą, poprzedzoną Modlitwą Pańską i łamaniem Chleba⁶⁸. Składaniu darów chleba i wina oraz tzw. kolekty⁶⁹ towarzyszy modlitwa. Jej słowa stały się tworzywem dla trzech homilii zamieszczonych w „Bibliotece Kaznodziejskiej”. J. Grzesica, autor jednej z nich, pisze: „Czas najwyższy,

⁶⁰ M. Czajkowski. *Napełnić się Panem*. WA 23:1995 nr 4 s. 82.

⁶¹ S. Czerwik. *Przyjmijmy Emmanuela*. WA 23:1995 nr 4 s. 98.

⁶² Zob. B. Widła. *Człowiek obrazem Boga*. BK 95:1975 z. 5 s. 281.

⁶³ W. Oszajca. *Duch Święty w sakramencie bierzmowania łączy nas ściśle z Kościołem*. BK 100:1978 s. 71; M. Piątkowski. *Pomagaj modlitwą!* BK 103:1979 z. 1 s. 34.

⁶⁴ Gacia. *Kiedy Bóg mówi* s. 49. Na temat kazania w liturgii mówi także: T. Olszański. *Nasze spotkanie z Chrystusem*. WA 12:1984 nr 3 s. 45.

⁶⁵ Twardy. *Znaki chwały* s. 37.

⁶⁶ J. Kudasiewicz. *Przemienienie u początku drogi krzyżowej*. WA 18:1990 nr 1 s. 72.

⁶⁷ J. Szlaga. *Dramat zamkniętych drzwi*. WA 24:1996 nr 4 s. 36.

⁶⁸ *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań: Pallottinum 1994 nr 1346, 1350-1355. Dalej: KKK.

⁶⁹ Oszajca. *Duch Święty* s. 71

byśmy z głębokim szacunkiem pochyłili się nad spracowanymi rękami rolnika, przyjmując z wdzięcznością «owoc ziemi oraz pracy rąk ludzkich»⁷⁰ Natomiast dwaj pozostali kaznodzieje cytują słowa innej modlitwy, towarzyszącej także składaniu darów: „Módlcie się, aby moją i waszą ofiarę przyjął Bóg, Ojciec wszechmogący”⁷¹ Modlitwa eucharystyczna, będąca centralną częścią akcji liturgicznej, jest źródłem treści dla dziewiętnastu homilii omawianego czasopisma. Stanowi ona zwartą całość. Można w niej jednak wyróżnić pewne elementy, m.in. prefację (KKK 1352)⁷² W wersji polskiej *Mszалу Rzymskiego* jest ich dziewięćdziesiąt siedem. Niestety, autorzy przeanalizowanych homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” prawie ich nie zauważają. Fragment tekstu prefacji cytują tylko M. Brzozowski⁷³ i J. Cuda⁷⁴ Kaznodzieje częściej korzystają z pozostałych elementów Modlitwy eucharystycznej, nawiązując przede wszystkim do epiklezy⁷⁵ i opisu ustanowienia⁷⁶ W *Mszale Rzymskim* zamieszczono pięć modlitw eucharystycznych, dwie modlitwy eucharystyczne o tajemnicy pojednania oraz modlitwy eucharystyczne w mszach z udziałem dzieci. Autorzy homilii najczęściej korzystają z tekstu IV Modlitwy eucharystycznej⁷⁷ Celebracja Eucharystii zmierza do Komunii jako „uwieńczenia działania liturgicznego”⁷⁸ Przeszkodą do Komunii „jest niezgoda, a najlepszym przygotowaniem miłość. Wyrażają ją – stwierdza D. Sieradzki – obrzędy przygotowawcze do Komunii św.”⁷⁹ Rozpoczynają się one wprowadzeniem do Modlit-

⁷⁰ J. Grzesica. *Rozmnażać chleb*. BK 107:1981 z. 1 s. 11.

⁷¹ S. Tulin. *Posługi, urzędy i funkcje świeckich*. BK 134:1995 z. 3-4 s. 182;

W B a s i s t a. *Společne skutki chrztu świętego*. BK 97:1976 z. 6 s. 347

⁷² N a d o l s k i. *Liturgika* t. 4 s. 182.

⁷³ M. B r z o z o w s k i. *Uczestnictwo w naturze Bożej – powołaniem człowieka*. BK 96:1976 z. 2 s. 80; t e n ż e. *Miłość – światłem dla świata*. BK 94:1975 z. 1 s. 18.

⁷⁴ J. C u d a. *Dzień święty*. BK 136:1996 z. 5-6 s. 288.

⁷⁵ J. Z i ę b a. *Wszyscy zostali napojeni jednym Duchem*. BK 130:1993 z. 3-4 s. 193; H o l u b a r s. *Bóg jest Miłością* s. 150; I. B r u s k i. *Chrystus nadzieją rodzin*. BK 124:1990 z. 3-4 s. 154.

⁷⁶ L. W a r z y b o k. „*Taki nakaz otrzymałem od mojego Ojca*” BK 90:1973 z. 3-4 s. 144; K r ę t o s z. *Eucharystia* s. 93; K. P ł a t e k. *Zbudź się i powstań z martwych*. BK 130:1993 z. 1-2 s. 84; W n ę k. *I Komunia* s. 169-170; S. T u l i n. *Świadkowie wielkości Chrystusa*. BK 135:1995 z. 1-2 s. 5.

⁷⁷ J. M i a z e k. *Odchodzą i nie wierzą*. BK 108:1982 z. 5-6 s. 283; I. B r u s k i. *Z Chrystusem – w Duchu Świętym*. BK 127:1991 z. 5-6 s. 339.

⁷⁸ N a d o l s k i. *Liturgika* t. 4 s. 249.

⁷⁹ D. S i e r a d z k i. *Zjednoczeni przy stole eucharystycznym*. BK 97:1976 z. 1 s. 21

wy Pańskiej, a kończą modlitwą po Komunii. Poszczególne elementy tych obrzędów są źródłem treści 47 homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” Dziesięciu kaznodziejów odwołuje się do modlitwy „Ojcze nasz” i formuły „Przekażcie sobie znak pokoju”⁸⁰ Pozostali zaś, podkreślając fakt obecności Chrystusa pod postacią chleba w Komunii świętej, głoszą potrzebę oraz skutki płynące z jej przyjmowania⁸¹ Tylko J. Miazek cytuje formułę „Ciało Chrystusa. Amen”⁸², a J. Zimniak korzysta ze słów antyfony na Komunię⁸³

Analiza homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” wykazała, że autorzy, nawiązując do obrzędów Liturgii eucharystycznej, pomijają teksty zmienne Mszy świętej, m.in. modlitwę nad darami i modlitwę po Komunii świętej. Żaden kaznodzieja nie wykorzystuje też aklamacji *Sanctus* ani embolizmu, w którym znalazły wyraz ostatnie prośby z „Ojcze nasz”

Do obrzędów Liturgii eucharystycznej nawiązują także kaznodzieje „Współczesnej Ambony” S. Czerwik rozważa dzieje, strukturę oraz sens obrzędu przygotowania darów; zwraca uwagę także na sens modlitw, jakie kapłan wypowiada podczas przygotowania darów⁸⁴ Żaden z autorów nie korzysta jednak z konkretnego tekstu modlitwy związanej z tym obrzędem. Kaznodzieje cytują natomiast lub parafrazują słowa prefacji, od której rozpoczyna się Modlitwa eucharystyczna. Korzystają oni z prefacji: O Najświętszej Maryi Pannie⁸⁵ adwentowej⁸⁶, wielkanocnych⁸⁷ na Uroczystość Chrystusa Króla⁸⁸ oraz z prefacji IV Modlitwy eucharystycznej⁸⁹

⁸⁰ O s z a j c a. *Duch Święty* s. 71; S. T u l i n. *Zbuduję mój Kościół*. BK 131:1993 z. 1-2 s. 15.

⁸¹ R. R u m i a n e k. *Wiara mocą w chwilach słabości*. BK 108:1982 z. 5-6 s. 271
W B a s i s t a. *Rozmnażać chleb*. BK 97:1976 z. 1 s. 10-11; J. S o b c z a k. *Kto trwa w Chrystusie, przynosi owoc obfity*. BK 96:1976 z. 3-4 s. 177; B. K a w c z y Ń s k i. *Sakrament miłości*. BK 131:1993 z. 3-4 s. 149.

⁸² M i a z e k. *Odchodzą* s. 281

⁸³ J. Z i m n i a k. *Środki masowego przekazu sposobem podkreślania wartości duchowych*. BK 91:1973 z. 1 s. 11.

⁸⁴ S. C z e r w i k. *Przygotowanie darów – przygotowaniem Ofiary*. WA 15:1987 nr 1 s. 80.

⁸⁵ T G a c i a. *Zanim przyjdzie wigilia*. WA 16:1988 nr 4 s. 101

⁸⁶ C z e r w i k. *Przyjmijmy Emmanuela* s. 95.

⁸⁷ T e n Ź e. *Msza święta – ofiarą Chrystusa i Kościoła*. WA 15:1987 nr 2 s. 49;
t e n Ź e. *Z modlitwą* s. 91-92.

⁸⁸ A. E c k m a n n. *Wzgardzony Król – naszą nadzieją*. WA 23:1995 nr 4 s. 68.

⁸⁹ J. K u d a s i e w i c z. *Bóg jest dobry*. WA 18:1990 nr 3 s. 89.

Cytują też słowa dialogu wprowadzającego oraz aklamacji *Sanctus*⁹⁰ W homiliach „Współczesnej Ambony” są także obecne inne elementy Modlitwy eucharystycznej, zwłaszcza zaś epikleza⁹¹ i opis ustanowienia⁹² oraz słowa jednej z aklamacji anamnetycznych⁹³ Autorzy korzystają z tekstów I-IV Modlitwy eucharystycznej⁹⁴ Modlitwa Pańska rozpoczynająca Liturgię uczy ofiarnej jest źródłem treści dla sześciu homilii⁹⁵ M. Czajkowski przytacza również słowa wprowadzenia do tejże modlitwy⁹⁶, natomiast W Wilk nawiązuje do obrzędu pokoju⁹⁷ Przed Komunią świętą cała wspólnota błaga: „Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata...” Mówi o tym w swej homilii m.in. J. Kudasiewicz⁹⁸ Cytuje też tutaj formułę „Oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata”⁹⁹ a S. Czerwik omawia całość obrzędów związanych z przyjęciem darów eucharystycznych¹⁰⁰ Inni kaznodzieje koncentrują się tylko na fakcie przyjmowania Komunii świętej¹⁰¹, któremu towarzyszy śpiew¹⁰² Liturgię eucharystyczną zamyka Modlitwa po Komunii. Teksty takich modlitw przytacza S. Czerwik¹⁰³

⁹⁰ M. Czajkowski. *Niech nas ogarnie Twoja łaska*. WA 19:1991 nr 2 s. 73; J. Jagiełka. *Jaką postawę powinniśmy przyjąć przed Panem?* WA 23:1995 nr 1 s. 40.

⁹¹ E. Chmura. *Znany, lecz nie doceniany*. WA 17:1989 nr 2 s. 45; Kudasiewicz. *Przemienienie* s. 72.

⁹² T. Chałupczak. *Idź do Pana z wiarą, nadzieją i miłością*. WA 24:1996 nr 3 s. 50; T. Gacia. *Chleb wspólnoty z braćmi i z Panem*. WA 13:1985 nr 3 s. 52.

⁹³ S. Bielecki. *Głosimy Chrystusa ukrzyżowanego*. WA 16:1988 nr 1 s. 93; T. Marczewski. *Wiara uzdrawiająca*. WA 16:1988 nr 4 s. 24.

⁹⁴ E. Sobieraj. *Zaufanie warunkiem wytrwania w drodze*. WA 20:1992 nr 4 s. 71-72; W Sowa. *Zawsze przebaczać*. WA 18:1990 nr 3 s. 81.

⁹⁵ Czerwik. *Msza święta* s. 51; R. Kuligowski. *Ojciec nasz, [...] bądź wola Twoja*. WA 15:1987 nr 3 s. 91-93.

⁹⁶ Czajkowski. *Niech nas ogarnie* s. 71.

⁹⁷ Wilk. *Tajemnica pokoju*. WA 12:1984 nr 4 s. 12.

⁹⁸ Kudasiewicz. *Grzech istnieje* s. 86.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ Czerwik. *Z modlitwą* s. 94-95.

¹⁰¹ Simon. *Nasz Zbawiciel* s. 34; M. Rusiecki. *Wielkość ukryta w codzienności*. WA 21:1993 nr 4 s. 14; J. Twardy. *Zmartwychwstał dnia trzeciego*. WA 22:1994 nr 2 s. 5-6.

¹⁰² T. Gacia mówi o antyfonie na Komunię św. – Gacia. *Kiedy Bóg mówi* s. 50.

¹⁰³ S. Czerwik. *Od dnia chrztu idziemy z Nim wspólną drogą*. WA 13:1985 nr 1 s. 21; tenże. *Z modlitwą* s. 95.

Ostatnią część Mszy świętej stanowi obrzęd zakończenia, który obejmuje: słowo końcowe, formułę „Pan z wami – I z duchem twoim” formułę błogosławieństwa oraz ucałowanie ołtarza¹⁰⁴ W homiliach „Biblioteki Kaznodziejskiej” uwzględniono zaś tylko formułę błogosławieństwa¹⁰⁵, „Idźcie w pokój Chrystusa”¹⁰⁶ oraz „Idźcie, ofiara spełniona”¹⁰⁷ Do tych samych elementów obrzędu zakończenia nawiązują również autorzy homilii zamieszczonych we „Współczesnej Ambonie”¹⁰⁸

Obrzęd liturgiczny jest tworzony nie tylko przez tekst, ale i przez znaki. Autorzy homilii publikowanych na łamach obu czasopism koncentrują się przede wszystkim na tekstach liturgicznych, natomiast bardzo rzadko odwołują się do pozostałych znaków liturgicznych. Na przykład w „Bibliotece Kaznodziejskiej” zwraca się uwagę głównie na zgromadzenie liturgiczne¹⁰⁹ i ołtarz¹¹⁰ Prawie wcale nie mówi się o gestach i postawach liturgicznych¹¹¹ Również we „Współczesnej Ambonie” mówi się o zgromadzeniu liturgicznym¹¹², ołtarzu¹¹³ Inne znaki liturgiczne związane z celebracją Eucharystii są przede wszystkim tworzywem całej serii homilii dotyczących Mszy świętej, które się ukazywały w związku z Kongresem Eucharystycznym. Pozostali kaznodzieje zazwyczaj wcale ich nie wyjaśniają¹¹⁴

¹⁰⁴ N a d o l s k i. *Liturgika* t. 4 s. 269-270.

¹⁰⁵ S. R o s i k. *Człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Boże*. BK 96:1976 z. 5 s. 290.

¹⁰⁶ A. P a w ł o w s k i. *Idźcie i wy do winnicy mojej*. BK 125:1990 z. 3-4 s. 131.

¹⁰⁷ T e n ż e. *Eucharystia źródłem miłosierdzia*. BK 117:1986 z. 2-3 s. 87.

¹⁰⁸ Z. A d a m e k. *Ustanowiłem cię światłością dla narodów*. WA 21:1993 nr 1 s. 24; A. S k i b a. *Powszechne kapłaństwo wiernych*. WA 21:1993 nr 2 s. 51.

¹⁰⁹ L. K a c z m a r e k. *Poznać Chrystusa* s. 281; I. B r u s k i. *Poznali Go przy łamaniu chleba*. BK 130:1993 z. 3-4 s. 152.

¹¹⁰ J. N o w a k. *W trosce o cudzoziemca*. BK 116:1986 z. 5 s. 258; Cz. P o d l e s k i. *Dobry Pasterz wzywa do swojej służby*. BK 96:1976 z. 3-4 s. 169.

¹¹¹ M i a z e k. *Odchodzą i nie wierzą* s. 281; S i e r a d z k i. *Zjednoczeni przy stole eucharystycznym* s. 21.

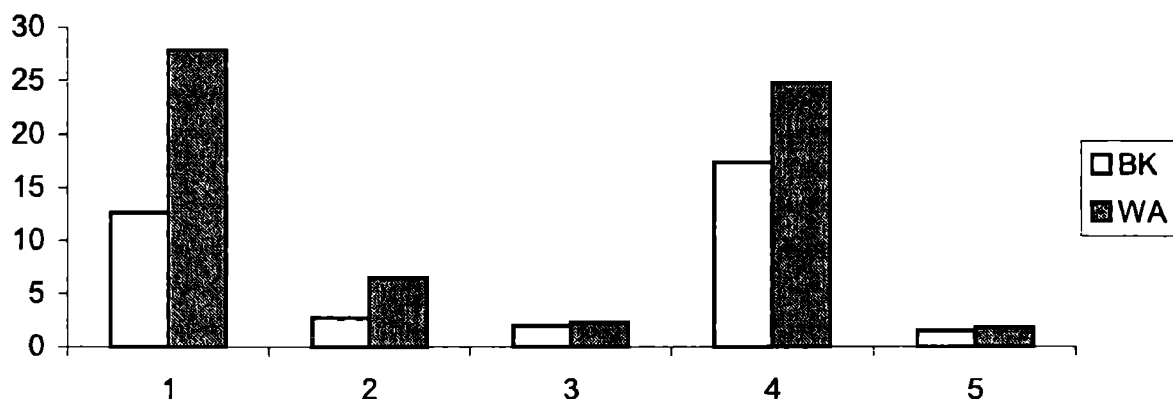
¹¹² G. K u s z. *Nowa perspektywa*. WA 18:1990 nr 2 s. 38; L. S i k o r s k i. *Jezus moim Pasterzem i przewodnikiem*. WA 24:1996 n 2 s. 36.

¹¹³ S. H a r e z g a. *Owocne trwanie w Chrystusie*. WA 19:1991 nr 2 s. 31; E. A d a m c z y k. *Pamiętaj, abyś dzień święty święcił*. WA 19:1991 nr 2 s. 88.

¹¹⁴ Niektórzy zwracają uwagę m.in. na chleb i wino. Zob. W ł y d k a. *Nasza odpowiedź na orędzie zmartwychwstania*. WA 13:1985 nr 2 s. 38; J. G r z e ś k o w i a k. *Czemu tak bojaźliwi jesteście?* WA 13:1985 nr 2 s. 118.

Uzyskane wyniki badań, dotyczące wykorzystania obrzędów celebracji eucharystycznej przez autorów homilii, które zostały opublikowane w „Bibliotece Kaznodziejskiej” i „Współczesnej Ambonie” prezentuje diagram. Kolejność przedstawionych elementów jest analogiczna do kolejności zagadnień przedstawionych w Tab. 1. W ten sposób oznacza: 1. celebrację eucharystyczną – ogólnie; 2. obrzędy wstępne; 3. liturgię słowa; 4. liturgię eucharystyczną; 5. obrzędy zakończenia.

Celebracja eucharystyczna jako źródło homilii BK i WA

W obydwu czasopismach najczęstszym źródłem dla analizowanych homilii są obrzędy liturgii eucharystycznej (BK – 17,3%; WA – 24,6%). Bardzo często autorzy nawiązują też do celebracji eucharystycznej, ale tylko w sposób ogólny (BK – 12,6%; WA – 27,8%).

Niektórzy autorzy analizowanych tekstów homilii niedzielnych „Biblioteki Kaznodziejskiej” i „Współczesnej Ambony” pamiętają również o tym, że jest ona formą przepowiadania związaną ściśle z rokiem liturgicznym (KL 52). Potwierdza to Tab. 2.

Tab. 2. Okresy roku liturgicznego jako źródło homilii opublikowanych w „Bibliotece Kaznodziejskiej” i we „Współczesnej Ambonie”¹¹⁵

Okresy roku liturgicznego jako źródło homilii	Homilie opublikowane w „Bibliotece Kaznodziejskiej”			Homilie opublikowane we „Współczesnej Ambonie”		
	Ogólna liczba homilii	Homilie mające za źródło okres roku liturgicznego		Ogólna liczba homilii	Homilie mające za źródło okres roku liturgicznego	
		L.	%		L.	%
Okres wielkanocny	72	21	29,2	39	15	38,5
Okres Wielkiego Postu	46	32	69,5	26	20	76,9
Okres Narodzenia Pańskiego	24	10	41,7	13	7	53,8
Okres Adwentu	48	45	93,7	24	17	70,8
Okres zwykły	215	20	9,3	117	16	13,7
RAZEM	405			219		

Procenty nie sumują się do 100 ze względu na to, że czasami w jednej homilii kaznodzieje nawiązują do kilku okresów roku liturgicznego. Procent obliczono jednak w stosunku do ogólnej liczby homilii z danego czasopisma stanowiących materiał źródłowy niniejszego artykułu i mających za źródło dany okres roku liturgicznego.

Czytania biblijne w lekcjonarzu mszalnym, o czym wspomniano wcześniej, zostały wybrane w aspekcie teologii okresu liturgicznego. Powinno to znaleźć oddźwięk w głoszonych homiliach. Stąd też kaznodzieje starają się uwzględnić poszczególne okresy roku liturgicznego, tj. okres wielkanocny¹¹⁶, Wiel-

¹¹⁵ W okresie wielkanocnym zamieszczono również homilie z Triduum Paschalnego. W Tab. 2 uwzględniono tylko te homilie z poszczególnych okresów liturgicznych, w których kaznodzieje wprost mówią na temat trwającego czasu liturgicznego, uroczystości lub święta. Chodzi tu o zwroty typu „trwa Adwent” itp. W homiliach okresu zwykłego kaznodzieje zazwyczaj nawiązują do uroczystości lub święta przypadającego w daną niedzielę lub w danym tygodniu, ewentualnie mówią o samym roku liturgicznym czy też zbliżającym się okresie liturgicznym.

¹¹⁶ W „Bibliotece Kaznodziejskiej”: K. P o ł u d n i a k. *Istota paschalnego świadectwa*. BK 132:1994 z. 3-4 s. 135; M. M r ó z. *Będziecie zachowywać przykazania*. BK 136:1996 z. 3-4 s. 181 We „Współczesnej Ambonie”: G. K u s z. *Wiarygodność*

ki Post¹¹⁷, Adwent¹¹⁸, okres Bożego Narodzenia¹¹⁹ i czas zwykły w ciągu roku¹²⁰. W „Bibliotece Kaznodziejskiej” najczęściej nawiązują oni do trwającego czasu liturgicznego w homiliach z okresu Adwentu (93,7%), a we „Współczesnej Ambonie” w homiliach z okresu Wielkiego Postu (76,9%).

III. OCENA RECEPCJI NAUCZANIA KOŚCIOŁA WSPÓŁCZESNEGO NA TEMAT LITURGII JAKO ŹRÓDŁA HOMILII. POSTULATY HOMILETYCZNE

Do tekstów świętych, o których mówi instrukcja *Inter oecumenici* w art. 54, a które powinny być w homilii podstawą wykładu, należą teksty części stałych i zmiennych Mszy świętej. Jeśli więc homilia ma być tym, czym ze swej istoty być powinna, trzeba brać pod uwagę sprawowane misterium oraz bieżący okres roku liturgicznego.

Liturgia stała się źródłem treści dla 273 tekstów homilii zamieszczonych w „Bibliotece Kaznodziejskiej” (67,4%) oraz 167 ze „Współczesnej Ambony” (76,3%). Analizie poddano wyłącznie homilie niedzielne. Ich liturgiczny charakter powinien polegać na ścisłym związku z misterium Eucharystii. Dlatego źródłem ich treści winny być poszczególne elementy liturgicznej

świadka. WA 15:1987 nr 2 s. 30; R. K r a w c z y k. *Weźmijcie Ducha Świętego*. WA 21:1993 nr 2 s. 72.

¹¹⁷ W „Bibliotece Kaznodziejskiej”: J. B o r s. *Kto was jest bez grzechu?* BK 98:1977 z. 2 s. 88; J. Z i ę b a. *Alkohol – największa pokusa naszych czasów*. BK 120:1988 z. 1 s. 14. We „Współczesnej Ambonie”: T. L e w a n d o w s k i. *Zwycięska próba*. WA 16:1988 nr 1 s. 79.

¹¹⁸ W „Bibliotece Kaznodziejskiej”: W W o j d e c k i. *Chrześcijańskie powołanie człowieka*. BK 99:1977 z. 5 s. 198; W W a l u s i a k. *Spełnią się słowa powiedziane ci od Pana*. BK 127:1991 z. 5-6 s. 285. We „Współczesnej Ambonie”: W W a l e n d z i k. *Czuwajcie, bo nie wiecie, kiedy Pan przybędzie*. WA 18:1990 nr 4 s. 66; M. R o s i k. *Pan Bóg sprawi, że nastanie sprawiedliwość*. WA 18:1990 nr 4 s. 85.

¹¹⁹ W „Bibliotece Kaznodziejskiej”: S. M o j e k. *Miłość się objawiła*. BK 111:1983 z. 5 s. 295; A. K m i e c i k. *Pojednanie pochodzi od Boga*. BK 135:1995 z. 5-6 s. 345. We „Współczesnej Ambonie”: R. K r a w c z y k. *„Tyś jest mój Syn umiłowany...”* WA 23:1995 nr 1 s. 17; J. S z l a g a. *Powołanie Ojca rodziny*. WA 23:1995 nr 4 s. 122.

¹²⁰ W „Bibliotece Kaznodziejskiej”: I. D o s z. *Do Ojca – przez Syna – w Duchu Świętym*. BK 118:1987 z. 6 s. 269; I. B r u s k i. *Przyjdzie po raz drugi*. BK 127:1991 z. 3-4 s. 173. We „Współczesnej Ambonie”: J. K u d a s i e w i c z. *„Gdy się modlił...”* WA 23:1995 nr 3 s. 38; R. R u m i a n e k. *„Królestwo moje nie jest z tego świata”* WA 19:1991 nr 4 s. 56.

celebracji Eucharystii. Przeprowadzona analiza wykazała, że części stałe i zmienne Mszy świętej stały się tworzywem zaledwie 70 homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” (17,3%) i 46 homilii „Współczesnej Ambony” (21,0%). Uwzględniając fakt, że niektórzy autorzy nawiązują do Mszy świętej tylko w sposób ogólny, to ostateczny wynik wyniesie 27,4% dla „Biblioteki Kaznodziejskiej” i 42,5% dla „Współczesnej Ambony”. Kaznodzieje odwołują się najczęściej do tekstów Modlitw eucharystycznych (BK – 4,7%; WA – 10,9%) oraz do obrzędu przyjęcia darów eucharystycznych (BK – 9,1%; WA – 7,8%), a więc do liturgii eucharystycznej. Tworzywem homilii są przede wszystkim części stałe Mszy świętej. Autorzy prawie wcale nie korzystają z tekstów zmiennych. Pomijają lub w minimalnym stopniu odwołują się też do pozostałych znaków liturgicznych związanych z celebracją eucharystyczną, takich jak: zgromadzenie liturgiczne, główny celebrans, ołtarz, gesty i postawy liturgiczne itp. Tymczasem przecież wszystkie teksty i obrzędy liturgiczne zawierają bogate przesłanie kerygmatyczne. Są one bowiem zaktualizowanym w ramach sprawowanego misterium słowem biblijnym¹²¹ Istnieje więc konieczność odwoływania się do nich w przepowiadaniu homilijnym.

Homilii nie można też oddzielić od roku liturgicznego. Prawdy wiary i zasady chrześcijańskiego życia wyklada się bowiem w niej w ciągu roku liturgicznego (KL 52). Wprost do poszczególnych okresów roku liturgicznego oraz przypadających uroczystości odwołują się autorzy tylko 120 homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” (29,6%) i 71 homilii „Współczesnej Ambony” (32,4%).

Dotychczasowa refleksja nad stanem recepcji nauczania Kościoła współczesnego na temat liturgii jako źródła homilii pozwala na postawienie postulatów. Z natury rzeczy dotyczyć one będą praktyki kaznodziejskiej.

Autorzy większości analizowanych tekstów homilii próbują korzystać z tego tworzywa. Uzyskane wyniki są jednak niezadowolające. Homilia ma stanowić z liturgią całość, dlatego źródłem jej treści musi być sprawowane misterium. W szczególności kaznodzieje powinni częściej nawiązywać do Mszy świętej – do jej części stałych i zmiennych, a także do bogactwa znaków liturgicznych. Zawsze należy również wiązać przekazywane treści z przeżywanym okresem roku liturgicznego. Trzeba to koniecznie uświadomić kaznodziejom. W przeciwnym razie homilia, jeżeli można ją w tej

---

¹²¹ H. S i m o n. *Kaznodziejstwo polskie: zdobycze i niedociągnięcia*. AK 85:1993 z. 2-3 s. 253.

sytuacji jeszcze tak nazwać, będzie dodatkiem do liturgii mszalnej, a nie etapem tejże liturgii.

Recepcja nauczania Kościoła współczesnego na temat liturgii jako źródła przepowiadania w analizowanych homiliach opublikowanych w „Bibliotece Kaznodziejkiej” i we „Współczesnej Ambonie” nie jest w pełni zadowalająca. Na niedomagania kaznodziejstwa w Polsce w tym względzie wskazują także niektóre publikacje.

Do przełamania istniejących w tej dziedzinie niewłaściwości przyczynić się może przede wszystkim odpowiednia formacja kandydatów do kapłaństwa, jak i samych kapłanów. Studium liturgiki trzeba nadać ukierunkowanie pastoralne. Ważną rzeczą jest np. wiedza o aktualnej i realnej obecności Chrystusa w czynnościach liturgicznych. Dobrze by jednak było nauczyć ponadto dostrzegać obecność Chrystusa w konkretnych znakach. W przeciwnym razie liturgia będzie tylko miejscem przepowiadania, nie będzie natomiast jego źródłem. Należy tu oczywiście pamiętać o tym, że dobra teoria warunkuje dobrą praktykę.

Konieczny wydaje się również wysiłek zmierzający do dalszego propagowania nauczania Kościoła współczesnego o liturgii jako źródle homilii. Duże zadanie w tym względzie stoi przede wszystkim przed autorami przygotowującymi teksty homilii publikowane w polskich czasopismach homiletycznych. Powinni oni zwrócić większą uwagę na właściwe korzystanie z tego źródła przepowiadania homilijnego. Nie ulega bowiem wątpliwości, że prezentowane przez nich sposoby wykorzystywania tworzywa homiletycznego są przejmowane i naśladowane przez wzorujących się na nich duszpastry.

Ważną sprawą jest również odpowiednie programowanie przepowiadania homilijnego. Programy homiletyczne powinny być przygotowywane przez zespół specjalistów, m.in. również przez liturgistów. Proponując do realizacji jakiś temat, warto by było również ukazać jego aspekt mistagogiczny. Nie wystarczy bowiem tylko mówić ludziom o zbawieniu, ale trzeba im dać możliwość osiągnięcia go. Homilia stanowiąc integralną część liturgii odgrywa ważną rolę w uobecnianiu dzieła zbawienia. Wprowadzając w przeżywane misterium, ukazując Jezusa dokonującego tu i teraz zbawienia, staje się równocześnie miejscem zbawczego spotkania.

Wielu kapłanów przygotowując homilię sięga do pomocy kaznodziejskich. Na naszym rynku wydawniczym nie brak gotowych tekstów kazań, które często zastępują proces twórczy kaznodziei. Brakuje natomiast od-

powiednich komentarzy wyjaśniających i wprowadzających w liturgię. Komentarze te powinny powstać przy współpracy homiletów z liturgistami.

BIBLIOGRAFIA

- B r o ń s k i W Homilia w dokumentach Kościoła współczesnego. Lublin: Biblos 1999.
- B r o ń s k i W Recepcja nauczania Kościoła współczesnego na temat Pisma św jako źródła homilii w przepowiadaniu niedzielnym dla dorosłych „Biblioteki Kaznodziejskiej” i „Współczesnej Ambony” RTK 47:2000 z. 6 s. 59-74.
- C z e r w i k S.: Słowo Boże w liturgii. CT 37:1967 fasc. 4 s. 65-82.
- G ł o w a W Znaki i symbole w liturgii. Przemyśl: Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej 1995.
- N a d o l s k i B.: Liturgika. T. 1-4. Poznań: Pallottinum 1989-1992.
- P r z y c z y n a W Przepowiadanie w liturgii. Cechy posoborowej homilii. AK 88:1996 z. 2 s. 179-187
- S i m o n H.: Kaznodziejstwo polskie: zdobycze i niedociągnięcia. AK 85:1993 z. 2-3 s. 241-256.
- Ś n i e g o c k i J.: Soborowe inspiracje w postudze słowa. MPP 68:1983 nr 5 s. 190-200.
- T w a r d y J.: Homilie niedzielne dla dorosłych. WA 17:1989 nr 3 s. 116.

THE RECEPTION OF THE TEACHING OF THE CONTEMPORARY CHURCH ON THE LITURGY AS A SOURCE OF HOMILIES IN THE SUNDAY PREACHING FOR ADULTS OF THE „PREACHER’S LIBRARY” AND „THE CONTEMPORARY PULPIT”

S u m m a r y

The study seeks to give an answer to what extent the teaching of the contemporary Church on the liturgy as a source of homilies is carried out in the Sunday preaching for adults of the “Preacher’s Library” and “The Contemporary Pulpit. The problem stated here has been solved by showing first the instructions of the Church on the topic in question, and the issues of their practical realization in 405 homilies for adults of the “Preacher’s Library” and 219 homilies of the “Contemporary Pulpit. This source material has been selected with regard to its considerable temporal gap and a large number of homilies. The selection was randomized, with respect to the requirements of sociological research. Then on the basis of

an analysis of the source materials the reception of the teaching of the contemporary Church on the liturgy as a source of homilies was evaluated. Eventually, some homiletic postulations have been formulated.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: recepcja nauczania Kościoła o homilii, homilia, liturgia.

Key words: reception of the teaching of Church on homily, homily, liturgy.